

KEITA BĒRKA VOLŠA

BĒRNCENTRĒTU
KLAŠU VEIDOŠANA
8, 9 UN 10 GADUS VECIEM
BĒRNIEM

.....2002.

KEITA BĒRKA VOLŠA

**BĒRNCENTRĒTU
KLAŠU VEIDOŠANA
8, 9 UN 10 GADUS VECIEM
BĒRNIEM**

Izdots ar Sorosa fonda – Latvija atbalstu

Metodikas grāmata “Bērncentrētu klašu veidošana 8, 9 un 10 gadus veciem bērniem” paredzēta sākumskolu skolotājiem. Tā ietilpst plašākā izglītības programmā skolām un ģimenēm “Soli pa solim”, kuras ieviešana Latvijā uzsākta 1997. gadā ar Sorosa fonda – Latvija atbalstu.

“Bērncentrētu klašu veidošana 8, 9 un 10 gadus veciem bērniem”, trešā šīs sērijas rokasgrāmata skolotājiem, atspoguļo programmas “Soli pa solim” izaugsmi. Aizsākusies kā pirmsskolas programma bērniem vecumā no trīs līdz pieciem gadiem, tā, atsaucoties vecāku lūgumam, izaugusi līdz pamatskolas jaunākā posma apjomam. Grāmata domāta skolotājiem, kuri strādā šajā vecuma grupā. Šeit piedāvātie nodarbību veidi virza skolotājus no pedagoga vadītas uz bērncentrētu klasi. Piedāvātās metodes sekmē lielāku bērnu brīvību sevis izteikšanā un pasaules iepazīšanā ar darbošanās un savas pieredzes pilnveidošanas palīdzību, kā rezultātā attīstās bērnu domāšana un mācību motivācija.

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	5
PIRMĀ DAĻA	8
PROGRAMMAS “SOLI PA SOLIM” 8 – 10 GADUS VECIEM BĒRNIEM VISPĀRĪGS APSKATS	8
I. IEEJOT 21. GADSIMTĀ.....	8
II. PROGRAMMAS “SOLI PA SOLIM” MĒRĶI 8-10 GADUS VECIEM BĒRNIEM	11
III. 8, 9 UN 10 GADUS VECU BĒRNU ATTĪSTĪBAS RAKSTUROJUMS	14
IV. NO SKOLOTĀJA VADĪTAS KLASĒS UZ BĒRNCENTRĒTU KLASI.....	20
V. SKOLOTĀJA LOMA BĒRNCENTRĒTĀ KLASĒ	24
VI. BĒRNCENTRĒTAS KLASĒS VEIDOŠANA	40
VII. NEPĀRTRAUKTA NOVĒRTĒŠANA	51
VIII. ĢIMENES IESAISTĪŠANA	67
OTRĀ DAĻA	74
PROGRAMMAS“SOLI PA SOLIM” IEVIEŠANA PAMATIZGLĪTĪBAS JAUNĀKAJĀ POSMĀ	74
I. LASĪTPRASME UN RAKSTĪTPRASME.....	74
II. VIZUĀLĀ MĀKSLA.....	97
III. MATEMĀTIKA	118
IV. DABASZINĪBAS	131
V. SOCIĀLĀS ZINĪBAS – INTEGRĒJAMS MĀCĪBU PRIEKŠMETS.....	162
Literatūras saraksts	192

PIRMĀ DAĻA

PROGRAMMAS “SOLI PA SOLIM” 8 – 10 GADUS VECIEM BĒRNIEM VISPĀRĪGS APSKATS

I. IEEJOT 21. GADSIMTĀ

Pārskats par “Soli pa solim” jaunākā pamatizglītības posma programmu

Programmas “Soli pa solim” pamatā ir stingra ticība demokrātijas principiem. Gan pirmsskolas, gan pamatskolas jaunākā posma programmas veidotas tā, lai iedrošinātu bērnus kļūt par aktīviem pilsoņiem, kuri novērtētu demokrātiskā dzīves veida pamatvērtības. Apzinoties jaunākā skolas vecuma bērnu vajadzības, programma “Soli pa solim” veicina savstarpējas cieņas, rūpju, atbildības sajūtas starp bērniem un pieaugušajiem, godīguma un citu pamatvērtību veidošanos. Pieaugušie, kuri apzināti veido šīs vērtības ikdienas darbā ar astoņus, deviņus, desmit gadus veciem bērniem, māca viņiem būtiski svarīgas līderu īpašības, tādējādi veidojot bērnu raksturu “Soli pa solim” programmas ietvaros. Skolotāji rosina bērnus *veikt izvēli* un *uzņemties atbildību* par šo izvēli. Demokrātiskā klasē bērni tiek iedrošināti formulēt un izteikt savu viedokli, tiek gaidīti jautājumi un veicinātas diskusijas.

Pamatizglītības jaunākā posma programma turpina “Soli pa solim” pirmsskolas programmas filosofiju, principus un praktisko darbību. Šīs programmas pamats ir nelokāma ticība

- ģimeņu līdzdalībai,
- bērnu attīstībai piemērotai praksei, kas respektē bērnu kā veselumu,
- bērncentrētai pieejai mācību procesā, kas balstīts uz individualizāciju, mācību centriem kā bērnu aktivitātes veicinātājiem klasē,
- nepārtrauktai skolotāju tālākizglītībai un pilnveidei.

“Soli pa solim” programmas autori par savu vissvarīgāko uzdevumu uzskata nepieciešamību radīt *jaunu izglītības modeli*, kas ļautu katram bērnam apzināties visu dzīves procesu savstarpējo atkarību un saistību. Šis darbs balstās uz vadošajiem pētījumiem kognitīvajā psiholoģijā, kā arī smadzeņu darbības pētnieku, sociālo zinību speciālistu un pedagogu pētījumiem. Autoru mērķis ir apkopot labāko līdz šim zināmo pieredzi Eiropas un Amerikas izglītības filosofijā, lai attīstītu tādu pedagoģisko praksi, kas ciena indivīdu kā radošu domātāju savstarpēji saistītā pasaulē.

Jēdzienu un mērķu apvienošana

“Soli pa solim” programma atklāj bērniem četrus svarīgus jēdzienus, kas ir šīs programmas metodikas pamatā: *sazināšanās, intereses, kopība un saiknes*.

Sazināšanās ir svarīgākais jēdziens, runājot par mācīšanās prasmēm un informācijas apguvi lasot un rakstot, ieskaitot lasīšanu, rakstīšanu, runāšanu, klausīšanos, pareizrakstību, kā arī vizuālo mākslu un matemātiku.

Intereses rada impulsu dažādiem pētījumiem dabaszinībās, kā arī ietekmē rakstura veidošanos.

Kopības jēdziens palīdz bērniem un skolotājiem apjaust savstarpējās sakarības vēsturē, ģeogrāfijā un civilizācijās.

Saiknes, ko definē kā spēju atrast sakarības starp esošo un jauno pieredzi, palīdz bērniem veidot jaunus jēdzienus, izejot no zināmā, un attīstīt iejūtīgu (empātisku) pasaules uzskatu.

Atbilstoši šiem četriem jēdzieniem “Soli pa solim” izglītības programma izvirza četrus mērķus:

- audzināt cilvēkus, kuri mācīsies visu mūžu,
- radīt mācību vidi, kas balstīta uz savstarpēju cieņu un demokrātijas principiem,
- nodrošināt attīstības pēctecību un nepārtrauktību,
- nodrošināt visiem bērniem akadēmisko, māksliniecisko, ētisko un praktisko iemaņu apguvi, lai viņi varētu sekmīgi līdzdarboties demokrātiskā sabiedrībā.

No teorijas uz praksi

Intereses

Intereses ir viena no svarīgākajām vērtībām, uz kuru balstās liela daļa konceptuāli teorētiskā darba. Bērni mācās rūpēties par sevi un interesēties par to, kā viņu vecāki, skolotāji un citi viņu dzīvē nozīmīgi pieaugušie rūpējas par viņu agrīno mācīšanās pieredzi. Viņi attīsta spēcīgu, pozitīvu pašuztveri, gūstot panākumus ikdienas nodarbībās. Pieaugušajiem vajadzētu izrādīt iekļaujošu attieksmi, lai bērni mācītos interesēties par sevi, viens par otru, par augiem, dzīvniekiem un savu apkārtējo vidi. Mācību priekšmeti programmas “Soli pa solim” ietvaros veicina tādu prasmju attīstību, kas bērniem nepieciešamas, lai izraisītu viņu interesi par lietām vai parādībām. Attīstoties valodas prasmēm, bērni iemācās formulēt un izteikt savu viedokli rakstiski vai mutiski. Matemātikā viņi mācās novērtēt konstruktīvu domāšanu, alternatīvus risinājumus, iepazīt skaitļus, ciparus un naudas pasauli. Izzinot dabas zinātnes, bērni iemācās aprūpēt sevi, kā arī rūpēties par vidi, kurā viņi dzīvo, un visu dzīvo, kas ir pasaulē ap viņiem. Sociālajās zinībās bērni sāk novērtēt vēsturisko perspektīvu. Viņi attīsta pateicības un cieņas jūtas pret cilvēkiem un notikumiem, kas ietekmējuši šodien. Mākslinieciskās nodarbības sniedz bērniem iespēju izteikt savas emocijas un idejas. Daloties savā radošajā pieredzē un iepazīstoties ar citu kultūru mākslas darbiem, bērni izprot, ka ir lietas, kuras ir kopīgas un nozīmīgas visiem cilvēkiem.

Sazināšanās

Sazināšanās prasme “Soli pa solim” programmā tiek augstu vērtēta. Spēja lietpratīgi sazināties ir atslēga sekmīgai līdzdalībai demokrātiskā sabiedrībā. Izmantojot individuālu pieeju mācību procesā, skolotāji iedrošina bērnus sazināties sarunājoties, izmantojot daudzveidīgas rakstu darbu formas, matemātiku un daudzveidīgus mākslas medijus. Attīstot komunikatīvās spējas, bērni uzņemas iniciatīvu un spēj sekot nozīmīgām idejām. Tādējādi viņi mācās izprast citu uzskatus un atzinīgi novērtēt gan domāšanas un kultūru daudzveidību, gan kopīgās īpašības, kas piemīt visiem cilvēkiem.

Skolotāji, kuri strādā “Soli pa solim” klasēs, atzīst, ka vajadzīgs zināms laiks, lai iemācītu bērniem, kā pieļaujamā veidā darīt zināmas citiem savas izjūtas. Skolotāji rāda paraugu ar savu valodu, izteiksmi un darbību. Viņi palīdz bērniem izteikt savas vajadzības un, to darot, palīdz viņiem apzināties veidus, kā reaģēt uz citu vajadzībām. Tā galu galā bērni mācās, kā noskaidrot pārpratumus un atrisināt konfliktus, uzmanīgi izmantojot valodu. Labas sazināšanās prasmes ir svarīgs instruments strīdu novēršanā un kopības izjūtas veidošanā.

Saiknes

Saiknes ir jēdziens, kas raksturo spēju veidot zināšanas, saistot jauno informāciju ar iepriekšējo pieredzi. Spēja veidot saiknes ir būtiska vērtība, kas ir “Soli pa solim” programmas mācību satura pamatā. Jau no mazotnes bērns nepārtraukti pilnveido savas zināšanas. Mēs bieži vien esam pārsteigti un uzjautrināti par pārsteidzošajām asociācijām, kuras bērni lieto savos nepārtrauktajos centienos, izmantojot jauno informāciju jau zināmās situācijās. Tā viņi mācās un gūst pieredzi. “Soli pa solim” izglītības programma nodrošina iespējas bērniem atklāt, pētīt un vingrināties. Ar tādu darbību palīdzību astoņus, deviņus un desmit gadus veci bērni, veidojot saiknes starp zināmo un jauno, rada informācijas struktūras. Visa gada laikā bērni tiek mudināti

saskatīt līdzības un sakarības starp cilvēkiem un visu dzīvo radību, kas ir uz Zemes. Skolotāji bērniem palīdz saskatīt un atpazīt saiknes, kas pastāv dažādās kultūrās, tradīcijās un valodās. Viena no mācību metodēm, kas balstās uz atziņu par informācijas savstarpējo saistību, ir tematiskā mācīšanās. Trīspadsmitajā nodaļā doti piemēri, kā mācīt pārmaiņu, atmosfēras un vides jēdzienus ar padziļinātas laika apstākļu apguves palīdzību. Pārdomājot laika apstākļus no piecu mācību jomu aspekta (valoda, matemātika, sociālās zinības, dabaszinātnes un māksla), skolēni apzinās šīs konkrētās tēmas neskaitāmo aspektu savstarpējās sakarības. Tematiskā mācīšanās sagatavo integrētajām mācībām vecākajā sākumskolas posmā.

Kopība

Kopības veidošanai nepieciešams laiks un uzmanība. Katra klase, kas mācās pēc “Soli pa solim” programmas, ir tāda cilvēku kopība, kuri mācās novērtēt pieklājību, laipnību un savstarpējas rūpes. Valoda un citi sazināšanās veidi ir līdzekļi, ar kuriem kopības dalībnieki ir saistīti, risina jautājumus, problēmas, atklāj jaunas idejas. Kopīgi strādājot pie projektiem, kas balstīti uz skolēnu interesēm, tiek iedibinātas saiknes starp indivīdiem, kuri apgūst jaunas zināšanas. Labi izveidotas “Soli pa solim” klases bērni sadarbojas, balstoties uz pieņemumu, ka ikvienam ir nepieciešams justies citiem vajadzīgam, piederīgam klases kopībai. Šādas klases skolēni ir sadarbības partneri, kuri dod savu ieguldījumu teorētiski, sociāli un praktiski. Bērni kļūst atbildīgi klases kopības dalībnieki, jo viņi jūtas vajadzīgi un ir atkarīgi no savstarpējā ieguldījuma. Ja skolotāji atvēl pietiekamu laiku bērnu pašizpaušmei un ikviena daudzveidīgo stipro pušu un talantu iepazīšanai dažādās jomās, katrs jūtas novērtēts kā indivīds.

Klases kopību palīdz veidot pacietība un uzmanība ikdienas nodarbībās un kopīgās svētku reizēs. Ja cilvēku grupa, neatkarīgi no vecuma, strādā un priecājas kopā, viņos veidojas kopības izjūta. Rūpes, sazināšanās, saikņu veidošana un klases kopības radīšana nodrošina stingrus pamatus, uz kuriem bērni veido savas zināšanas programmas “Soli pa solim” klasēs.

II. PROGRAMMAS “SOLI PA SOLIM” MĒRĶI 8-10 GADUS VECIEM BĒRNIEM

“Soli pa solim” izglītības programmas galvenais mērķis ir veicināt jaunākā skolas vecuma bērnu veselīgu personības un kognitīvo attīstību. Programmas mērķi respektē astoņus, deviņus, desmit gadus vecu bērnu intelektuālās, sociālās un personības attīstības vajadzības. Mācīšanās un mācīšanas mērķi tiek izvirzīti izzināšanas, fiziskā, sociālā, emocionālā un estētiskā jomā. Pieņemot lēmumus par mācību plānu, metodēm un skolēnu sasniegumu novērtēšanu, skolotāji ņem vērā šīs cilvēka attīstības pamatjomas un bērna vajadzības kopumā. Definējot augstus sasniegumu standartus, “Soli pa solim” programma nodrošina kvalitāti visās mācīšanas un mācīšanās jomās. Skolotāji, pārdomāti individualizējot mācīšanu, pielāgo šos standartus saviem skolēniem, nevis noveļ smago adaptācijas nastu uz skolēniem.

Skolotāji īpaši labi kalpo bērniem tad, kad viņu izvirzītās prasības liek skolēniem saspringt un sniegties uz priekšu, lai gūtu panākumus atbilstoši bērnu spējām. Uzdevumiem, kuri rada apjukumu vai pārāk satrauc skolēnus, nav nekāda konstruktīva mērķa. Ja mācīšanās uzdevumi ir pārāk mulsinoši, daudzi skolēni atsakās vispār no uzdevumu veikšanas, dažreiz atsvešinoties no mācīšanās skolā kopumā... Uzdevumi un atbildība, kas vienlaicīgi saistās ar uzdevumiem, kā arī bērnu spējām atbilstoši mērķi stimulē iesaistīšanos, aizrautību un centienus. Kad bērni veiksmīgi iemācās tikt galā ar šīm prasībām, pieaug viņu pašapziņa, un veidojas veselīga attieksmeprte mācībām.

(P.S.George, Stevenson, Thomason & Beane, 1992, p.22).

Turpmākajās lappusēs raksturoti vispārējie mērķi, kas kalpo kā “Soli pa solim” pamatizglītības pirmā posma programmas standarti.

Vispārējie mērķi rakstura attīstīšanai

Lai veicinātu astoņus, deviņus un desmit gadu vecu bērnu rakstura veidošanos, “Soli pa solim” programmā tiek izvirzīti šādi mērķi:

- apzinīgi *iesaistīties* skolas un vietējās sabiedrības dzīvē,
- *izrādīt* pašpaļāvību, prast organizēt sevi,
- *sadarboties strādāt* kopā ar citiem,
- *iepazīstināt* ar personiskajām un sabiedriskajām vērtībām,
- *izrādīt cieņu* pret citiem, iejūtīgi klausoties un atbilstoši atbildot,
- *uzņemties personīgu atbildību* par klases kopības veidošanu.

Vispārējie mērķi valodas (lasītprasmes un rakstītprasmes) apgūvē

“Soli pa solim” valodas mācības programma paredz, ka astoņus, deviņus un desmit gadus veciem bērniem ir jāiemācās

- *apzināties* izteikšanās brīvības vērtību,
- *uzdrošināties* un prast izteikt savas domas, pārdzīvojumus, pieredzēto, iztēloto,
- *lasīt* ar patiku,
- *lasīt patstāvīgi*,
- *uzdot jautājumus*,
- *rakstīt* pašmotivācijas ierosinātiem,

- prast lasītājā un dzirdētājā tekstā *atrast* būtiskāko atbilstoši mērķim (piem., atrast atbildi uz jautājumu, raksturot literārā sižeta varoņus un viņu izturēšanos, vērtēt vienkāršas morāles likumsakarības, formulēt savu attieksmi).

“Soli pa solim” programmas mērķi *rakstīšanā* paredz, ka bērni

- *priecājas* par savu rakstītprasmi,
- *prot secīgi sarindot* notikumus,
- *raksta daudzveidīgās formās* (populārzinātniskus darbus, oriģinālstāstus, dzejoļus, vēstules),
- *ievēro* rakstīšanas procesa posmus (tēmas izvēle, “prāta vētra” pirms melnraksta rakstīšanas, apspriede, kļūdu labošana, citu bērnu iepazīstināšana ar uzrakstīto),
- *prot* savas idejas *izteikt* spilgti, emocionāli,
- *lieto* pareizas pieturzīmes (punktu, jautājuma zīmi, izsaukuma zīmi, pēdiņas, komatus, kolu, semikolu),
- *mācās veidot* saliktus teikumus,
- *prot lietot* atbilstošas gramatiskās formas un *veidot* rindkopas.

Lasīšanas programmas mērķis ir panākt, lai bērni

- *apzinās* sevi par lasītājiem,
- *izmanto* daudzveidīgas metodes, lai izprastu teksta nozīmi,
- *izprot*, ka lasīšanai var būt dažādi mērķi (piem., lai iegūtu informāciju, gūtu prieku, mācītos),
- *izsaka* prognozes un secinājumus, kas balstās uz stāsta satura izpratni,
- *salīdzina* literatūrā attēlotas un dzīvē notiekošas situācijas,
- *apzinās* lasīšanas vērtību savā dzīvē,
- *spēj novērtēt* varoņu raksturu attīstību daiļliteratūrā,
- *prot izmantot* atšķirīgus informācijas avotus (daiļliteratūru, dzeju, informatīvus tekstus, mācību grāmatu, vecāku stāstīto).

Klausīšanās un runāšanas jomā 8 –10 gadus veci bērni

- *sāk apzināties* skaidri izteikta viedokļa priekšrocības,
- *runāšanas laikā attīsta* verbālās prasmes un pašapziņu,
- *lieto* piemērotu vārdu krājumu,
- *attīsta* sociālās sazināšanās prasmes, piemēram, gaidot savu kārtu,
- *mācās* modulēt balsi, tās toni un skaļumu,
- *klausās*, koncentrējot uzmanību.

Vispārējie mērķi matemātikā

“Soli pa solim” programmas mērķi matemātikā ir panākt, lai bērni

- *izrāda interesi* par problēmu risināšanu,
- *attīsta pašapziņu*, izmēģinot dažādas metodes,
- *neбайдās riskēt* un kļūdīties,
- *uzzin*, ka apkārtējās lietas un procesus var aprakstīt un apgūt kvantitatīvi,
- *iepazīst* naturālos skaitļus, prot tos nosaukt, pierakstīt un veikt ar tiem četras aritmētiskās darbības simta apjomā ,
- *prot risināt* praktiska satura uzdevumus,
- *izprot mērīšanas būtību*, prot nolasīt un salīdzināt mērījumu rezultātus un praktiska satura uzdevumos pāriet no lielākām mērvienībām uz mazākām,
- *prot saskatīt dabā ģeometriskās figūras*, prot tās uzzīmēt, noteikt to apkārtmēru un, balstoties uz izpratni, risināt praktiska satura uzdevumus,

- *iemācās vākt, apkopot un izvietot datus (informāciju), izmantojot grafikus, tabulas un pierakstus,*
- *prot paši izdomāt uzdevumus par ikdienas situācijās fiksētām skaitliskām attiecībām,*
- *pazīst, skaita un lieto naudu.*

Vispārējie mērķi vizuālajā mākslā

Vizuālās mākslas programmas mērķi nodrošina, ka bērni

- *vizuāli attīsta un fiksē savas idejas, izjūtas un iespaidus,*
- *nostiprina radošas problēmu risināšanas prasmes,*
- *vingrina iztēli ar diskusiju un radošo atklājumu palīdzību,*
- *iegūst elementāru priekšstatu par mākslas formu daudzveidību,*
- *spēj paust savu emocionālo attieksmi un estētisko vērtējumu, raksturojot mākslas darbu,*
- *spēj uzklaut un respektēt citu domas un uzskatus par mākslas darbiem,*
- *attīsta amatnieciskās prasmes, izmantojot dažādus līdzekļus,*
- *attīsta atbildības sajūtu un mērķtiecīgus darba paradumus,*
- *gūst atzinību par savas individualitātes stiprajām pusēm,*
- *sāk novērtēt dažādu kultūru unikālos aspektus, balstoties uz daudzveidīgu mākslas pieredzi.*

Vispārējie mērķi dabaszinībās

Dabaszinību programmas mērķis ir panākt, lai bērni

- *gūst pamatzināšanas par zinātnisko mācīšanos,*
- *izprot zinātniskos procesus, novērojot, klasificējot, prognozējot, pārbaudot, novērtējot, sazinoties,*
- *eksperimentē un pēta, lai pārbaudītu savas idejas,*
- *uzdod jautājumus un radoši atbild uz tiem,*
- *veido saiknes starp esošo un jauniegūto informāciju,*
- *piemēro radošus risinājumus zinātniskām problēmām,*
- *iepazīst fizikas, dabas un ģeogrāfijas pamatjēdzienus.*

Vispārējie mērķi sociālajās zinībās

Sociālo zinību mērķis ir veicināt sabiedrības un vēstures jēdzienu pētīšanu, izmantojot vēsturi, ģeogrāfiju un civilzinības, kā rezultātā bērni:

- *iegūst sākotnēju priekšstatu par savu nacionālo kultūru un citām kultūras grupām*
- *savā tuvākajā apkārtnē,*
- *veido reģionālās kartes,*
- *izprot nacionālo simbolu nozīmi,*
- *pieņem kopīgus lēmumus, diskutējot un balsojot, tādējādi izprotot politisko un juridisko lēmumu pieņemšanas procesu,*
- *piedalās klases likumu veidošanā.*